

NECMI SÖNMEZ

—
Sanat
—

TiRAJE

S Ö Z L Ü Ğ Ü

Dr. Necmi Sönmez, Mainz, Paris, Newcastle, Frankfurt üniversitelerinde Sanat Tarihi eğitimi aldı. Heykeltıraş Wolfgang Laib üzerine yazdığı doktora-sını 2000'de Johann Wolfgang Goethe Üniversitesi'nde tamamladı.

Resim eleştirileri, söyleşi ve çevirileri Türkçe olarak 1986'dan itibaren *Cumhuriyet*, *Milliyet Sanat*, *2000'e Doğru*, *Gergedan*, *Argos*, *Yazın*, *Arredamento Mimarlık*, *Sanat Dünyamız*, *Virgül*, *Radikal*; Almanca olarak 1990'dan itibaren *Neue Bildende Kunst*, *Kunstzeitung*; İngilizce olarak 1992'den itibaren *Flash Art*'ta yayımlandı. Düzenli olarak *Kunstforum International*, *Unlimited*, *K24*'te yazıyor.

1995'ten itibaren sergi yapımcısı olarak Türkiye, Fransa, Almanya ve Hollanda'da sergiler organize etti. Museum Wiesbaden ve Museum Moderner Kunst Stiftung Ludwig, Viyana'da küratör asistanlığı yaptıktan sonra Essen'de Folkwang Müzesi'nde (2001-2006) Çağdaş Sanat Bölümü küratörlüğünü üstlendi. Sanatsal direktör olarak Kunstverein Arnsberg'te (2006-2009) görev yaptı. Alım Komitesi üyesi olarak FRAC Franche Comté'de (2007-2010) çalıştı. 2015'ten beri SKIRA yayınevi için bağımsız editör olarak monografik kitaplar yayımlıyor. Halen bağımsız küratör ve sanat tarihçisi olarak Tate, Staatliche Museen zu Berlin, Deutsche Bank KunstHalle, Borusan Contemporary gibi kurumlarla birlikte projeler yürütüyor.

Gerçekleştirdiği Sergiler (Seçilmiş): Nil Yalter (1994), Jean Dubuffet (1995), Candida Höfer (1996), Emil Schumacher (1997), Strukturveränderung / Structures Transverses (1999), Einsiedler Vorübergehend (2001), Renée Levi (2003), Reiner Ruthenbeck (2004), Martin Gostner (2004), Gregor Schneider (2006), Anja Cuipka (2008), Mazhar Şevket İpşiroğlu 100 Yaşında (2008), Unexpected/Unerwartet (2010), Port Izmir 2, International Contemporary Art Triennial (2010), In Back of Real (2011), Gerwald Rockenschaub, Sol LeWitt (2012), François Morellet (2013), Klaus Jürgen-Fischer (2015), Kemal Seyhan (2016), Ola Kolehmainen (2017), Selim Turan (2017), SARMAL/HELIX (2017), Evrim/ Evolve, İlhan Berk 100 Yaşında (2018), Boomoon, Kemal Seyhan (2019), Murat Germen, :mentalKLINIK (2020), Şairler Neden Resim Yapar? (2021), Printing Futures: Art for Tomorrow (2022), Dijital Mitolojiler (2023), Prélude Eternal (2024), Affedersiniz ama, Sanat Bir Kodak Fotoğrafı Değildir (2025)

Yayımladığı Kitaplar (Seçilmiş): Klaus Jürgen-Fischer, *Kunstspektakel-Kunstdebakel Kunstkritisches Tagebuch*, (2001), *Sanat Hayatı İçerir mi?* (2006), Cengiz Çekil (2008), *Murat Germen Monografi*, Skira (2015), *Şimdiki Zamanın Yanında ya da Karşısında* (2015), *Görünmeyene Bakmak* (2016), P.G. Thelander, *Monografi*, Skira (2018), *Kemal Seyhan Monografi*, Skira (2018), *Paris Tecrübeleri –École de Paris Çağdaş Türk Sanatı 1945-1965* (2019), *Lebriz Koleksiyonu* (2023), *Farah Ossouli Monografi*, Skira (2024)

DOĞAN KİTAP TARAFINDAN YAYIMLANAN DİĞER KİTAPLARI

Fahrelnissa Zeid Sözlüğü

İlhan Koman Sözlüğü

TİRAJE SÖZLÜĞÜ

Yazan: Necmi Sönmez

Editör: Hülya Balcı

Yayın hakları: © 2024 Doğan Yayınları Yayıncılık ve Yapımcılık Ticaret A.Ş.

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Kıtapta kullanılan görseller, aksi belirtilmediği takdirde yazarın arşivinden alınmıştır.

1. baskı / Aralık 2024 / ISBN 978-625-6162-53-2

Sertifika no: 44919

Kitap ve kapak tasarımı: Taylan Polat

Kapak görseli: 1960'larda Tiraje, Fotoğraf: Léopold Lévy

Arka kapak görseli: *Dansçı*, 1980-85, 29,5x21 cm, kâğıt üzerine çini mürekkebi

Baskı: Optimum Basım Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi

Tevfik Bey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1 Küçükçekmece 34295 İstanbul

Tel: (0212) 463 71 25

Sertifika no: 41707

Doğan Yayınları Yayıncılık ve Yapımcılık Ticaret A.Ş.

19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 3, Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL

Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16

www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Tiraje Sözlüğü

Necmi Sönmez

Her zaman benim yanımda olan anneme
À ma chère maman qui m'a toujours soutenu

TRAVEL

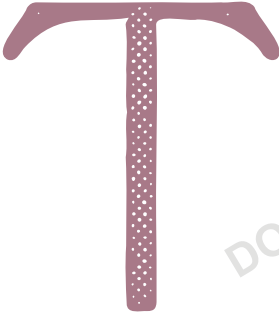

Tiraje, 1991, Fotoğraf: NS

2003, Büyükada turunda, Fotoğraf: NS

iraje Farsçada gökkuşağı anlamına gelir. Alımlı renklerden oluşan bu ismi taşıyan ressam Tiraje Dikmen'in çalışmaları genellikle siyah-beyaz ağırlıklıdır. Bu özellik ilk bakışta karşıtlık gibi gözükse de, sanatçının kişi-

liği, İstanbul ile Paris arasında şekillendirdiği resimleri, hayata bakış açısıyla oluşturduğu "ressam kozası" hakkında dikkat çekici bir başlangıç noktasıdır. Keli-
menin tam anlamıyla sıra dışı bir yaratıcı olan Tiraje, 1944'ten 2012'ye kadar sürdürdüğü profesyonel sanat hayatında ikisi Paris'te, altısı Ankara ve İstanbul'da olmak üzere sadece sekiz kişisel sergi açtı. Sayıları kırka yaklaşan grup sergisine katılmış, Paris ve İstanbul'daki atölyelerinde binlerce resim, desen üretmiş bir sanatçı olsa da, bunları paylaşma, gösterme konusunda sergi-

lediği titizlik onun az tanınmasına, adeta “ressamların ressamı” olarak son derece sınırlı bir kitle tarafından takip edilmesine yol açtı. Sanat ortamında görünmeyip sanat piyasasının tüm tuzaklarının uzağında duran yaklaşımı, Tiraje’nin resimlerindeki “form, renk dünyasını” tekil kıldığı gibi, ona zamanın, akımların, eğilimlerin dışında kalarak özgün bir yaratı geliştirme olanağı tanıdı. Onun ayrı ve aykırı resim dünyasını ortaya çıkarmayı hedefleyen bu kitap, sanatla hayat arasındaki garip bağlantılar, nedenleri çözülememiş sırlar, vefasızlıklar, en önemlisi vefatının üzerinden yirmi yıl geçmesine rağmen bir türlü sonuçlanmayan miras davalarına da değiniyor.

Tiraje’nin sırları, doğum tarihinin 1923 mü, 1925 mi olduğundan başlar. Kendisi 1925 olarak yazar ama diğer tanıklıklar 1923’ün daha doğru olabileceğini düşünmektedir. Eğitim gördüğü İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi en parlak öğrencisi olan Tiraje’ye asistanlık önerdiğinde o neden bu cazip teklifi reddetti? “İstanbul’da Kadın İşçilerin Çalışma Koşulları” temalı doktorasını hazırlarken tanıştığı Fransız ressam Léopold Lévy ile ilişkisini nasıl tanımlamak gerekir? İstanbul sanat çevrelerinde hakkında yıllarca konuşulacak bu yakınlaşmanın çerçevesi neydi? Neden doktorasını

tamamlamadı? Lévy onun 1949'da Fransız Hükümeti Öğrenci Bursu'yla Paris'e gitmesini sağlarken ilişkilerine hocası, yoldaşı, sırdaşı olmalarının dışında başka bir varoluş biçimi mi arıyordu? Ailesine, çocuklarına rağmen Lévy 1966'da vefat ettiğinde neden hem resimlerini hem de Gustave Eiffel tarafından tasarlanmış atölyesindeki her şeyi genç sanatçıya miras bıraktı? Aralarındaki duygusal yakınlaşma, onların sanatlarını nasıl etkiledi? Tiraje'yle ilgili bunlara benzer birçok soru sorulagelmiştir.

Bir ressam düşünün ki 1980'lere kadar Paris'te gönlünce çalışabileceği bir atölyesi, dönemin önemli sanatçıları, eleştirmenleriyle kurduğu güçlü bir diyalogu vardır. İsmi tanınmaktadır, resimleri önemli koleksiyonlara girmiştir. Bu ressam daha sonra neden İstanbul'a dönerek burada yaşamayı tercih eder? İçinde bulunduğu ruh durumu ona her an Paris'e dönecek şekilde yaşamayı telkin etmesine rağmen, onu sadece bir sorundan diğerine sürükleyen Büyükkada'daki aile köşküne neden bu denli sahip çıkmıştır?

Sanatçının Paris'teki ikinci kişisel sergisini açtığı 1960'a kadar, on dört yıl boyunca, sadece siyah-beyaz çalışması, desen çizerek renklerden uzak durması nasıl

açıklanabilir? Tiraje 1962’de Galerie Birtschansky’nin, kendisine düzenli olarak aylık ödeme yapmak koşuluyla resimlerine sahip çıkıp onu temsil etme önerisini neden geri çevirmiştir? 1965’te bir Amerikan koleksiyonunun kendisini New York’a davet etmesine olumsuz yanıt vermesini nasıl yorumlamak gerekir? 1968’de Paris’te baş gösteren öğrenci protestolarını yakından takip ederek resimlerine taşıyan Tiraje, ayrıcalıklı burjuva bir aileden gelmesine rağmen neden sosyalizmle, hak arayışlarıyla bu kadar yakından ilgileniyordu? Bu ve buna benzer soruların, sırların, gizemlerin ve karşıtlıkların şekillendirdiği sanat yaşamıyla Tiraje’yi Çağdaş Türk Sanatı içinde öncesi ve sonrası olmayan tekil bir ressam olarak yorumlamak gerekiyor.

Söyleşi yapmak için Tiraje’yi ilk kez ziyaret ettiğim 10 Temmuz 1986’da onun Büyükkada’daki “kurgu dünyasına” adım atmış oldum. Bu dünya yaşadığı Art Déco tarzı köşkün Bahçelerönü Sokak’taki kapısında başlıyor, odaların içinde büyüleyici bir sadelikle tasarladığı “ince detaylarla” şekillenip Marmara Denizi’ne kadar inen büyümlü bir bahçede ve kumsalı olan küçük bir plajda sonlanıyordu. Bu öylesine güçlü bir “Ben buyum işte” ifadesiydi ki, böylesine bir sanatçı özgüvenini İstanbul’da başka bir yerde duyumsamak mümkün

Büyükada Dikmen köşkü
bahçesinden, Fotoğraflar: NS

Tiraje Dikmen çağdaş Türk sanatının en önemli figürlerinden biridir. İstanbul'da başladığı sanat eğitimini 1950'lerde Paris'te sürdürdü ve dönemin önde gelen ressamlarıyla temas halinde oldu. İki desenini satın almış olan Max Ernst'in eserlerine ilham verdi.

Daima Tiraje imzasını kullanarak hiçbir gruba katılmadan, herhangi bir sanat akımının peşinde gitmeden, kendi doğruları çerçevesinde sıkı bir kumaş gibi dokuyarak özel bir resim dili oluşturdu. Farklı açılımları olan bir kurgu ve renk anlayışı geliştirerek Türk sanatı içinde tekil bir konuma sahip oldu.

Onu bu denli farklı kılan, kişisel değerlerinin üzerine kurduğu karakteriydi. Mutlak doğrunun peşinde, erişilmez kompozisyonları kurgulayarak daha önce yapılmayanın, görülmeyenin şekillendirilmesinde Tiraje gerçek bir öncüydü.

Dr. Necmi Sönmez, hakkında çok az yayın bulunan sanatçı üzerine kaleme aldığı *Tiraje Sözlüğü*yle önemli bir boşluğu doldurup okurları onun benzersiz kişiliği ve eserleriyle tanıştırıyor.

